

GƏNCƏ-QAZAX İQTİSADI RAYONUNDA TAXILÇILIQ İSTİQAMƏTLİ TƏSƏRRÜFATLARIN TEXNİKİ TƏMİNATI MƏSƏLƏLƏRİ

C.C. ALLAHVERDIYEVA
ADAU

Araşdırmalar göstərir ki, taxıl istehsalının artırılması əhalinin bu məhsullara olan tələbatının ödənilməsi ilə yanaşı ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, o cümlədən idxaldan asılılığın aradan qaldırılmasında, daxili bazarın qorunmasında müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: taxılçılıq, təsərrüfat, məhsuldarlıq, iqtisadiyyat, təminat

Azərbaycan bütövlükdə çoxcəhətli və məhsuldar kənd təsərrüfatının formalaşdırılmasına imkanlar verən təbii iqlim şəraitinə malik bir ölkədir. Ən qədim əkinçilik mədəniyyətinə malik olan ölkəmiz taxılçılığın, üzümçülüğün, meyvəçiliyin, tərəvəzçiliyin və heyvandarlığın əsas mərkəzlərindən biri hesab olunmuşdur.

Etibarlı ərzaq təhlükəsizliyinin və əhalinin keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə yüksək səviyyədə təmin edilməsi məqsədilə dövlət başçısı tərəfindən verilən tapşırıqlara uyğun olaraq, müasir texnologiyaların tətbiqinə əsaslanan yeni istehsal, emal və infrastruktur müəssisələrinin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilməkdədir. Son məlumatlara əsasən hazırda qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2008-ci il 25 avqust tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı"-nın icrasının daha da sürətləndirilməsi, iri taxılçılıq və toxumçuluq təsərrüfatlarının yaradılması ilə ölkənin taxıl məhsullarına olan tələbatının yerli istehsal hesabına özünü-təmin etmə səviyyəsinə daha da yüksəldilməsidir[1].

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu Azərbaycanın qərbində yerləşməklə əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqeyə malikdir. Ərazinin ümumi sahəsi 12,49 min kvadrat kilometr olmaqla, ölkə ərazisinin 14,4%-ə bərabərdir. Relyef xüsusiyyətlərinə görə rayonun ərazisi 4 zonaya: maili düzənliklər, dağətəyi, orta dağlıq və yüksək dağlıq zonalara müvafiq müxtəlifdir. Azərbaycan Respublikası üzrə kənd təsərrüfatı məhsulunun 13-14 faizi bu rayonun payına düşür. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatının əsas ixtisaslaşma sahələri kartofçuluq, üzümçülük, taxılçılıqdır. İqtisadi rayonda, həmçinin bostançılıq, tərəvəzçilik, meyvəçilik və heyvandarlıq sahələri inkişaf etmişdir.

Azərbaycanda taxılçılıq əsas kənd təsərrüfatı sahəsi olmaqla genişlənir. Belə ki, ölkəmizdə qeydə alınmış ailə və kəndli fermer təsərrüfatının böyük əksəriyyəti (70%-dən çoxu) taxılçılıqla məşğul olur. Bütövlükdə kənd təsərrüfatı texnikasının o cümlədən, taxıl istehsal texnologiyasında istifadə edilən texnikanın uzun müddət, yəni istismar müddətindən çox istismarda olması, texnoloji proseslərin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə və nəticədə istehsal olunan məhsulun itkilərinin çoxalmasına səbəb olur.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahələrinin 2005-2013-cü illərdə dəyişmə dinamikasının təhlili göstərir ki, ölkəmizdə taxılçılıq digər sahələrə nisbətən üstünlük təşkil edir. Yəni taxılın əkin sahəsinin xüsusi çəkisi 62-72% hədudlarındadır. Bu göstəriciyə görə kənd təsərrüfatı texnikanın təminat perspektivində belə nəticəyə gəlmək olar ki, ölkədə olan kənd təsərrüfatı texnikasının ümumi tərkibində taxılçılığın mexanikləşdiril mexanikləşdirmə vasitələrinin payı 70% səviyyəsində olmalıdır. Lakin respublikanın ayrı-ayrı iqtisadi rayonlarında texnikanın növtərkibi həmin rayonlarda təyinedici bitkinin xüsusi çəkisindən asılı olduğundan fərqlidir[2].

Aparılan tədqiqat işində məqsəd Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda təsərrüfatların texnikasının tərkibinin təyin edilməsi üçün təyinedici bitkinin müəyyənləşdirilməsidir. Bu məqsədlə, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatı bitkiləri istehsalının statistik məlumatları təhlil edilmişdir. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda taxıl sahələri ölkənin taxıl sahələrinin yalnız 9,38%-ni əhatə edir, rayondakı əkin sahələrinin 50%-ni taxılçılıq təşkil edir. Yəni ölkə üzrə taxıl əkinlərinin xüsusi çəkisi 0,7% olduğu halda, iqtisadi rayonda taxıl əkinlərinin xüsusi çəkisi 0,5% təşkil edir. Eyni zamanda respublikada və Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda taxıl bitkisi əkinlərinin xüsusi çəkisinin dəyişməsi təhlil edilmişdir.

İqtisadi rayonda kənd təsərrüfatı bitkiləri istehsalının 2005-2013-cü illərdə nəticələrinin təhlili göstərir ki, taxıl əkinlərinin xüsusi çəkisi sabit qalmaqla 0,5%-dir. Bu o deməkdir ki, taxılçılıq regionda əsas təyinedici bitkidir. Taxıl bitkilərinin əkin sahələrinin xüsusi çəkisinin sabitliyi şərti aqrolizinq və aqrotexniki servis sisteminin texniki təminatının planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması, yeniləşdirilməsi nöqteyi-nəzərdən əhəmiyyətlidir.

İqtisadi rayonda taxıl istehsalı ilə məşğul olan fermer təsərrüfatlarına və digər məhsul istehsalçılarına lazım olan texnika növünün və tərkibinin müəyyənəşdirilməsi əsas şərtlərdən biridir. İqtisadi rayonda taxıl bitkilərinin strukturunun təhlili göstərir ki, ümumi taxıl sahələrinin 66,2%-ində buğda becərilir. Odur ki, iqtisadi rayonda və kənd təsərrüfatı texnikasının növü və tərkibinin təyin edilməsində buğdanın istehsal texnologiyasının əsası kimi qəbul edilməsi məqsədəuyğundur.

Taxılçılıq məhsulları istehsalı təbii-iqlim amillərindən əhəmiyyətli şəkildə asılıdır. Normal şərait təklifin artımına zəmin yaratsada əlverişsiz şərait istehsalın azalmasına səbəb olur. Həmçinin torpağın keyfiyyətindəki fərqlər dəmyə və suvarılan torpaqlarda məhsul istehsalına çəkilən xərclərin dəyişməsi ilə nəticələnir. Xərclərin yüksəlməsi təbii ki, istehsalın stumullaşdırılmasına mənfi, əks halda isə müsbət təsir edir[3]. Taxıl kənd təsərrüfatının əsas məhsuludur. Onun artırılması və bununla yanaşı istehsalına xərclərin azaldılması böyük xalq təsərrüfatı əhəmiyyətinə malikdir. Taxıl eyni zamanda qida məhsulu istehsalı ilə bilavasitə onu istehsal edənlərin və bütünlükdə hər cür istehsalın ən birinci şərtidir. Ən başlıca o, heyvandarlıq məhsulları (ət, süd, yumurta vəs.) vasitəsilə emal olunmuş şəkildə insanların ehtiyacı olaraq istifadə olunur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, heyvanların yemləndirilməsində taxıl əhəmiyyətli şəkildə istifadə olunur.

Taxıl beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin inkişafında da xüsusi rol oynayır. O, eyni zamanda xaricdən idxal olunur və bununla yanaşı fəvqəladə hallar üçün kifayət qədər taxıl ehtiyatı olmalıdır. Ona da qeyd etmək lazımdır ki, hər bir kənd təsərrüfatı

müəssisəsinin iç isadiyyatında taxıl əsas, bəzi təsərrüfatlarda isə birinci dərəcəli rola malikdir. Məhz buna görədir ki, əhalinin taxıl məhsullarına artmaqda olan ələbatının ödənilməsi həm xalq təsərrüfatı, həm də strateji əhəmiyyətli vəzifə kimi dövlətin cümə diqqət mərkəzindədir. Ölkənin iqtisadiyyatında taxıl istehsalı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Taxıl əhalinin əsas yeyinti, bir çox sənaye sahələrinin, o cümlədən, heyvandarlığın inkişafı üçün iə qiymətli yem mənbəyidir.

Bu gün ölkə əhalisinin artımı, onun maddi rifah halının yaxşılaşdırılması xalq istehlak tələbatının yüksəlməsi, sənaye sahələrinin gətirdicə genişlənməsi, çörəyə, xüsusilə onun yüksək keyfiyyətli növünə daxili tələbatı ildən-ilə artırır. Heyvandarlığın inkişaf etdirilməsi də taxıl istehsalının artırılması ilə bilavasitə bağlıdır. Çünki qüvvəli yem mal-qaranın və quşçuluğun ayrılmaz tərkib hissəsi sayılır. Taxıl istehsalını artırmaqla kənd təsərrüfatının digər sahələrində də dönüş yaratmaq, respublikanın regionları və təsərrüfatlarında sahələri ixtisaslaşdırmaq, aqrar istehsalı şəhər və sənaye mərkəzləri ətrafında tərəvəz - kartof və heyvandarlığı südlük və ətlik istiqamətləri də inkişaf etdirmək olar. Hazırda ölkə əhalisinin taxıl məhsullarına tələbini öz istehsalımız hesabına təxminən 30% ödənilir, qalanı isə xarici ölkələrdən idxal edilir[4]. Bu gün respublikada taxılın əkin sahəsi 1074,1 min hektar, taxıl istehsalı isə 2955,3 min ton təşkil edir. Təhlil göstərir ki, 2005-ci ilə nisbətən 2013-cü ildə taxılın əkin sahəsi 271,8 min hektar, istehsalı isə 2005-ci ilə müqayisədə 2013-cü ildə 828,6 min ton artmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, taxıl istehsalında təkcə buğda deyil, arpa, dən üçün qarğıdalı, çəltik və bu kimi məhsullar nəzərdə tutulur. Beləliklə rəqəmlərə nəzər salsaq respublikamızda dənli bitkilərin əkin sahəsində, buğda -71,65%, arpa 23,0%, dən üçün qarğıdalı - 4,1%, çəltik əkinləri 4,2% və s. təşkil edir. Ümumiyyətlə, dənli bitkilərin əkin sahəsi respublika səviyyəsində kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsinin 60%-ni tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Abasov İ. Ərzaq təhlükəsizliyi və kənd təsərrüfatının prioritet istiqamətləri. Bakı, "Elm və təhsil", 2011, 640s.
2. Abbasov F., Həsənov M. Aqrar bazar və onun iqtisadiyyatı mexanizmi. Bakı, 2002, 112 s.
3. Əmrahov V.T. Aqrar bazar münasibətləri. 2007, 185s.
4. [www. Azerbaijan-news. az/ index](http://www.Azerbaijan-news.az/index).

Техническое обеспечение хозяйств зерноводческого профиля в Гянджа-Казахской экономическом районе

Д.Д.Аллахвердиева

В результате исследований выявлено что, повышенные производства зерна, нарядус обеспечениям потребности на этого продукта, а также влияет на экономическое безопасность страны. А также устраняет зависимость от импорта. Играет важную роль при объединении внутреннего рынка.

Ключевые слова: зерноводство, хозяйство, продуктивность, экономика, обеспечение.

**Manufacture of a grain problems of technical guarantee supply of the economy farms
of direction in Ganja-Kazakh economical region**

J.J. Allahverdiyeva

Investigations show that secure providing of the economical safety of the adjoining country with paying of the need being of the population, including exceptional importance carries liquidate of the dependence, in the protecting internal market from the import.

Key words: Manufacture of a grain, farm, productivity, economy, guarantee.
